

ФРОЈДОВ ПЕСИМИЗАМ

Слободан Марковић, *Песимистичка антропологија Зиџмунда Фројда*, „Досије студио”, Београд 2014

На почетку двадесетог века, западни свет је веровао да ће се нововековни развој науке и технике наставити, и да ће за собом повући општи развој читавог човечанства. На крају века, констатовано је да наука и техника јесу знатно напредовале, али да су уз њихову помоћ почињена највећа зверства у историји човечанства. Злочини су толики да на фундаменталан начин доводе у питање рационалистички оптимизам који је зачет у окриљу осамнаестовековног просветитељства и сачуван у либерализму и социјализму деветнаестог века. Прецизније, они доводе у питање претпоставку да ће напредак у знању људе учинити бољим, а заједно са њом и уверење да се човек уопште може поправити.

После таквог разочарења, пише Марковић, могла се очекивати бурна расправа о човековој природи, о његовим мржњама, о агресији у култури. Могло се претпоставити и то да ће велика пажња бити посвећена Фројдовој културној антропологији која, по Марковићу, поставља кључна питања о овој ствари. Уместо тога, и упркос чињеници да је психоанализа одавно превазишла уске оквире психијатрије и постала део свакодневног живота свег образованог човечанства, овим Фројдовим размишљањима мало се ко бави.

Хуманистима средине двадесетог века није одговарао Фројдов нагон ка смрти због његове фаталистичке поруке и митског карактера. Постмодерним релативистима, с друге стране, Фројдово есенцијалистичко схватање људске природе, његов деветнаестовековни либерализам и научни рационализам, делују и одвећ старомодно и одвећ конзервативно.

Марковића пак Фројду привлачи управо оно што друге одбија: песимизам заснован на есенцијалистичком веровању у неискорењивост људске агресивности; конзервативизам који ограничава човеково понашање зато што сумња у доброту његове природе; либерализам који је Марковићево лично опредељење. Упркос томе што је према појединим Фројдовим идејама резервисан и што допушта да би његови уверљивији закључци могли важити само за његову, бечку и западњачку културу, Марковић сматра да је Фројд исправно поставио питање о злу као питање о унутрашњим узроцима агресивности: шта је то у човековој природи што га нагони да, упркос свим сазнањима, пође путем уништења? Или, шта је то што Пира наводи да крене у рат, иако су му саветници рекли да то не чини? Тражити узрок зла искључиво у спољашњим околностима, по Марковићу представља одбацивање одговорности. Из његовог угла, изостанак занимања за Фројдова антрополошка размишљања део је настојања да се сакрије суморна истина о човеку која је изишла на видело

у двадесетом веку. Тим поводом, он цитира Цефрија Расела који каже да зло у западном свету никад није било очигледније него данас, када се он из све снаге упиње да порекне његово постојање.

Верованье да је агресивност неискорењива, међутим, само је део Фројдовога песимизма чију генезу Марковић настоји да реконструише. Он полази од, како каже, индиректног песимизма присутног у раном тумачењу снова којим Фројд истовремено укида слободу воље и могућност среће тако што тврди да су све свесне мисли увек у знатној мери одређене несвесним поривима који ће углавном остати непрепознати и незадовољени. Даљи развој Фројдовога песимизма обележили су мање теоријски фактори. С једне стране, то је био Први светски рат који је својом монструозношћу изненадио и Фројда и друге европске интелектуалце који су на његовом почетку олако подржали милитаристички полет својих националних држава. С друге стране, то су биле Фројдова болест и опседнутост властитом смрћу. Наше свесно ја, закључиће он у том раздобљу, није господар у својој кући, већ слуга три господара – савести, несвесних порива и околине. За религију ће рећи да је врста колективне неурозе, а за културу да је болест душе. Извор несреће лежи у томе што наша морална савест, да би нас оспособила за заједнички живот, осујећује задовољење наших сексуалних порива. Она од нас захтева да се одрекнемо себе, а пошто то не можемо у потпуности учинити, остајемо перманентно незадовољни и неуротични. Бити истовремено култивисан и срећан, по Фројду најпросто није могуће.

Марковић нас у својој књизи води кроз Беч с краја XIX века, кроз Први светски рат и Лондон тридесетих година. Он се бави Фројдовим филозофским изворима (Шопенхауер, Ниче, Платон, Брентано), његовим књижевним узорима (Шекспир, Гете, грчки трагичари), психолошким теоријама и свакодневним навикама, политичким околностима и тајним обредима психоаналитичког удружења.

Током читања искрсавају Фројдови парадокси: он који је пола живота апстинирао, учинио је секс једном од најважнијих тема; иако је сам био рационалиста, своја је истраживања посветио ирационалним основама људске мотивације; упркос томе што је желео одржање либералног, буржоаског поретка, допринео је његовој пропасти тако што је разоткрио његово потиснуто налиچه.

Реконструишући сложене путање Фројдове мисли, Марковић прелази преко граница између хуманистичких дисциплина. Његова књига је филозофска, историјска, антрополошка и психолошка у исти мах. Реч је о правој историји идеја која генезу Фројдовога песимизма разматра у контексту његовог доба и његовог личног живота, али је истовремено посматра и као развијање идеје, као пут ка рационалном одговору на оправдано питање. Самог Марковића, Фројд превасходно занима као јунак шире историје западног песимизма, чијој деветнаестовековној епизоди

посвећује једно поглавље. Такође, он га интересује и као једно од највећих имена друге генерације аустријских либерала која је створила непролазна уметничка и научна дела, и доживела слом политике својих очева.

Могу ли данашњи либерали, укључени у нове сукобе и суочени са новим страхотама, извући неку поуку из тог искуства? Да ли је песимизам једини исправан закључак? То су питања која, верујемо, стоје иза ове књиге и која настављају да одзвањају у читаочевој глави и пошто заклопи њене корице. Уверљивост са којом су постављена не проистиче само из чврстине аргумената и исцрпности тумачења, већ и од вештине писања. А Марковић је у писању следио праве узоре – Геја, Шорскеа, Цвајга, портретисте великих епоха, мајсторе биографије. Зато су његове странице истовремено и лаке и промишљене, и јасне и интригантне, и старинске и савремене. Зато су његова питања тако узнемирујућа и зато ову књигу ваља прочитати.

Иван ВУКОВИЋ

МРТВА ПРИРОДА ЖИВИХ ГРАДОВА

Јана Алексић, *Тојао камен*, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, Чачак 2014

Едиција „Токови” Градске библиотеке у Чачку је након 51. Дисовог пролећа постала богатија за још једну збирку поезије песника овенчаног наградом „Млади Дис” која се додељује за прву песничку књигу написану на српском језику аутора до 31 године старости. Уколико каквим случајем заобиђемо рујне корице (патетичну типску прилику мушкарца с књигом дословно треба занемарити) и потоњу насловницу, у самом корпусу песама тешко да бисмо уочили да 2014. године није изабран млади песник, већ песникиња: Јана Алексић (1984) из Крагујевца. Овакво родно читање представља само почетак дихотомија на којима почива 46 песама груписаних у шест циклуса. Већ је сам наслов оксиморон: ретки су контексти у којим камен може попримити епитет „топлог”. Алексићева настоји да пружи објашњење речничким уносом и архетипом камена као симбола Душе цитирајући симболику о којој пише Сретен Петровић. У светлу српске народне религије колокација из наслова постаје далеко смисленија јер је душа та која може бити „топла”.

Први циклус („Меки камен и околне песме”) се на први поглед служи чињеницом да су градови грађени од камена поприште отуђења човека и хлађења његове душе. Ипак, пажљивијим читањем долазимо до спознаје да је град за песникињу међаш не само простора и времена, већ